

DUBROVNIK

DAVOR MOJAŠ

Vrijeme od anđela

/Bilo je to vrijeme reduciranog trajanja godišnjih doba. Činilo se, bila je to duga, duga jesen. Hladna, s povremenim daždevima. Predugim sutonima i uvijek novim, obećavajućim buđenjima. Teška i duga za promrzle, inspirativna usprkos svemu za sanjare i poticajna za preostale ljude nazbilj. Zima se slutila a na ljetu se podsjećalo. Pometnici su se, kao i vazda, pritajili i snili. Grad je preuzeo obličje Negromanta. Kao i uvijek u takvim prilikama, skupio se u školjku krijući, tajeći i čuvajući svoje duhovno biće. Usložnjavajući svoje sastavnice i poigravajući se formom svoje svakodnevnice. Sam sebi zrcalo. Sebi nužan i potreban. Misterij! Prikazanje! Tragedija! Epski teatar! "Festa od pupica"! Inačica nekog od antičkih naslova! Sve to i ništa, odjednom. I prah i pepeo. I velikim količinama talka *naprahano* lice Grada. Zapisci podastri u ovom tekstu osobni su tragovi pokušaja kontrole daha, preispitivanja otkucanja srca, plova snova, slobode mašte i nepristajanja na dugotrajnost tame jeseni usprkos kontemplativnom zovu pojačanog juga i zavodljivom mirisu mora. Dio je to dubrovačke ratne svakodnevnice, u slučaju ovog automata, nužno vezane za redovite svakodnevne i svakonočne novinarske obveze na Radio Dubrovniku ali i za neodustajanje od teatra usprkos vremenu nesklonom muzama i literaturi koja se nudila kao još jedna mogućnost. Ostvariva i nužna. Napokon, teatarske slike i prizori nesna nudili su se svakim hodom Dubrovnikom, svakim novim radio-izvješćem o razmjerima novih razaranja grada, svakim svjedočenjem o pogibiji prijatelja i sugrađana i, napokon, svakom novom ranom nanesenom licu i duši Grada. Svi smo, nesvjesno, tih mjeseci ubrzano starili. Tek godinama poslije svjesni godina koje su nam oduzete. Ali i prilike koja nam je pružena.

Zapisci koji slijede fragmenti su vremenopisa, dnevničke i druge bilješke nekih teatru imanentnih silnica vječne i podatne pozornice grada. Njegova kamena mini maketa na dlanu sv. Vlaha omogućila je igre svekolikih promišljaja a propuh njegovih ulica i izgancani obrazi poljana oduvijek su bili prizorišta koja je trebalo samo zabilježiti. U danim okolnostima odsanjati. I suprotstaviti ih huku ratnih događanja. Kratkim jutara i predugih noći. Teatar se nudio i kao alibi. Potreban kao hrana i voda. Trebalo je samo izmisliti protagoniste, prepoznati aktere, odabrati kulise, prelistati uspomenare, rastrgnuti paučinu s polica nepročitanih knjiga, nabaviti dovoljno svijeća, zagrijati prste i početi pisati. Krhotine priča. I teatra u skicama mogućeg. Teatra. Za početak. Skratiti noći i odgonetnuti povode niskom letu anđela./

/Bilo je to vrijeme od anđela. Po njima pamtim tišinu. Huk i detonacije. Slanost suze. Vatru. I miris čempresa. Kao nikada do tada, bili su posvuda. Svenazočni svjedoci utiha, usplahireni doušnici vjetrova, umilni u *bumbaku* pozaspali nerealizirani ljubavnici. Na sve su bili spremni, na dah su se odazivali. Na uzdah pojavljivali. Na krik, nestajali. U svakakve su se igre upuštali. Trebalo ih je samo izmisliti. Pristati na: vrijeme od anđela! Oblačili su se u kostime, šminkali, stavljali perike, uvježbavali komplicirane koreografije, pjevali, letjeli... i letjeli... i slijetali na prazan tanjur među tinjajuće *lumine*, među slova pisaćeg stroja sasvim slučajno s imenom "Biser", zabavljali se listajući stranice poluotvorenih knjiga, i grijali uz tople neke aromatične čajeve s nekoliko kapi kruškovca, zajedno s autorom ovih redaka uživali u toplim crnim kavama i sudjelovali s njim u najrazličitijim izmaštanim igrama, ne odbijajući uloge i ne tužeći se na konstantno gusti dim od cigareta./

NOĆ KADA JE POGINUO DRAMATURG I ILI PRIČA
O URI KOJA JE RADILA NA SUZE, LISTOPAD 1991.
- LISTOPAD 1992.

Noć se nije razlikovala od dana. Ako je i bilo Lune, mogli su je vidjeti samo hrabri, sanjari i ludaci. Lunatici. I oni drugi, rijetki, vazda zaljubljeni u noćne prijateljice zvijezde. Noćima prije, u onim satima pred jutro koji se razvlače kao loša tjestenina, tijekom redovite noćne smjene pred mikrofonom i slušateljima, znao sam da pri vrhu ulice Župske Milan i Jelena broje zvijezde. To su mi i potvrdili sutradan nakon još jedne noći nesna. 15. listopada "dogodilo" se da moja novinarska šihta, svekoliko dežurstvo uz mikrofoni, od sutona do jutra sljedećega dana, bude dijelom tragične priče svekolikih konotacija. Radio Dubrovnik objavljivao je samo vijesti i informacije i obavijesti svaki sat u nekoliko minuta da ljudi u Gradu u skloništima i podrumima uštede dragocjene baterije uz već odavno hladne žarulje, mrak i vodožed. Tog dana jugomarmarica bezdušno je zločinački, plutajući oko Lokruma, granatirala Ploče, a granate su padale i po ostalim dijelovima grada. Grad se iznova skupio. U *pest!* Anđeli skrili. Čuvajući glas za krik. Mjereći vrijeme uzdasima. U Radio su dotrčali kolege s Porporele sa snimkom detonacija, a slušatelji su javljali o pogodenim kućama, ulicama, poljanama, igralištima, đardinima. Trebalo je nazvati dubrovačku bolnicu i provjeriti ima li žrtava. Dežurni liječnik priopćio je da je jedna žena ozlijeđena u Gružu i da je na Pločama poginula muška osoba, starija, oko pedeset godina. U objavljivanju vijesti u 20.30, uz uobičajena upozorenja i informacije o razmjerima razaranja izgovorio sam i taj podatak. Mišo, kapetan Morž i duša našega ratnog studija, oko 21 sat pružio mi je telefonsku slušalicu. Bila je Jelena. Točnije njezin uzdah. *Davore, nema više profesora!* - izustila je i tama se počela lijepiti kao neželjena osmrtnica gotovo utrnuvši i ono malo svjetla svijeća, a stenjanje agregata ulazilo je u sam mozak kao glasanje i svjedočenje smrti. Ostalo je još desetak minuta do novih vijesti i trebalo je ostati hladnim profesionalcem. U trenutku se odvio film nevezanih kadrova. Svada u *Višnjici* oko mojih prvih pjesama i glupog stiha - *ostale su male lisice* (što li je to trebalo značiti i zašto je bilo važno, nikada nisam shvatio), bezbrojnih partija stolnog tenisa na Mrtvom zvonu (gdje

smo svi bili profesori!) u atelijeru Lukše Peka, među slikama, s Josipom Škerljem i kavom u različitim šalicama, *Lausa* koji su hvalili i zabranjivali, karnevalskih listova (*Zrno kafe, Ljubo, Dubrovačka vještica...*), *Pelješca* - plavca u izabranim betulama, Pinterova *Gorskog jezika* - njegovog posljednjeg znakovitog dramaturškog rada i autorskog prinosu u Teatru Bursa koji je sanjao i osmislio... i glupih scena pametnih predstava smišljenih Stradunom... Pretresao sam svaku policu na Radiju ne bih li našao neku Milanovu knjigu, neki (u tim prilikama) nužan biografski podatak... Trebalo je u 21 sat i 30 minuta izreći nešto kao: "Noćas su ubili pjesnika". Možda dodati i ...ali njegove pjesme žive..., ali takva rečenica Milana bi natjerala na histeričan smijeh kao ona glupost "popuštanje zategnutosti", koja ga je "oduševljavala". A što bi Milan Milišić dramaturg u tom trenutku ponudio kao rješenje? U pet minuta do početka emitiranja tog izdanja vijesti, pronašao sam *Tumarala* (zbirku pjesama za djecu), jedino što sam iskopao u tami puste novinarske kancelarije. Nakon signala, Gotovčeve Himne slobodi, netko je kroz moje grlo izgovorio sljedeće: *Hrvatski radio - Radio Dubrovnik. Vijesti. Neprijatelj gađa i pogađa Dubrovnik i samo srce njegovo, pjesmu i pjesnika! Od neprijateljske granate večeras je pogođen i smrtno stradao dubrovački pjesnik Milan Milišić. Ova noć tužnija je za tisuće napisanih i isto toliko neispisanih stihova, tužnija za tamni sjaj zvijezda i groznija za šutnju na koju ćemo ubuduće biti osuđeni ne susrećući ga i ne čitajući nove Milanove pjesme. A toliko je srca ugradio u Dubrovnik i u nas. U nas koji smo ga poznavali, s njim se radovali, maštali i tugovali. Ima li nepravdama kraja i gdje je bit smrti pjesnika? I koji je to dramaturg smislio da baš vaš dežurni novinar mora sve ovo izreći. Strašnog li teatra! Nije bilo vremena za izbor pjesme i, ne znam kako i zašto, tada sam pročitao završnu strofu njegove pjesme *Reče mi kamen u zidanom mostu: 'I što da tražimo nove rime / Iza mene neće ostati ni ime / Ledeni me prožiroma strah / Po meni pada prljavi prah / I dok ovako nevoljno trajem / Saživljam se sa svojim krajem'*. I cijele noći, svakih sat vremena, čitao sam po jednu Milanovu pjesmu iz *Tumarala*, zbirke pjesama za djecu!? U međuvremenu sam promatrao Milanovu fotografiju na ovitku knjige. Na skalinama dječak u bijelim dokoljenicama i crnim cipelicama (*na špigete*) gleda u zid, a iza njega, dva skalina iznad, neko*

vječnozeleno bilje u grasti. Ispod tek podatak - *U vrijeme kada je snimljena ova fotografija nije znao pisati ni čitati; ispred njega je stajala beskrajna pučina iskustva...* Vijest o smrti Milana Milišića te noći užasa nije poslana Hrvatskom radiju u Zagreb. Dubrovnik je bio odsječen od Svijeta. I Svijet od Dubrovnika. Noć koja je tvrdoglavo i bezobrazno dugo trajala izrodila je dan, još jedan, onaj reprizni ratni. Poslije je bio sprovod na Boninovu dok su se po padinama Srđa rasprskavale granate. Je li cvjetala žuka i cvao ružmarin, nisam siguran, ali bilo je nekoliko improviziranih buketića među nekolicinom nas preostalih na groblju. I svijeće krhke i tanke, koje su se iskrivljavale u toplini šake. *Pelješac* je ostao neizliven u boci, bez svoga strastvenog "potrošača" i kušača, a utorc i *petkovi* na Mrtvom zvonu utihnuli su među Lukšinim grafikama. Što bi pomislio pokojnik da nas je mogao vidjeti nakon prigodnog posmrtnog slova Feđe Šehovića, onako osamljene, izgubljene, i listopadne? Kakvu bi ciničnu dosjetku izvalio u pokušaju *odvikavanja od pušenja*. Kakav prizor za *Bursu* nakon *produženog đira Stradunom*. Ili možda *zavjetna procesija* nekom od ulica koja traži njegovo ime. Samo previše je ulica kojima je hodio. Previše mjesta na kojima se zaustavljao. I tragova koje je ostavljao. A kamo je sve znao odlutati, to znaju samo noći i *Osamljena srca dječaka Tumarala*, možda *udovica koja je vječno živjela* ili onaj *Koga nema u Zgradu*. *Having a Good Time!* Jesen koja je došla nakon ljeta u kojem je "obilježio" peti decenij života, nije željela pjesnike. Ili joj nisu dali. Gubi li uopće kazalište kada umre dramaturg?

Godinu dana poslije, uz 5. listopada u Teatru Bursa (komornoj sceni Kazališta Marina Držića) postavio sam "dramu" Muze Pavlove *Iz života jednog princa*. Glumci KMD-a i Lera kazivali su Milišićeve stihove a *prigodnu aktovku* odigrali su Predrag Vušović i Frane Perišin. U prostoru garderobe koju Teatar Bursa dijeli s kinom Sloboda?! Time je označen početak dubrovačke kazališne sezone bez dramaturga na sceni koju je izmislio. I godišnjica pogibije pjesnika s oporukom koja se zove Dubrovnik i ljubav. *Voljele su ga dvije sestre skupa*, ali svaka na svoj način. Te večeri pustio sam suzu. Mirisala je na žuku i ružmarin. I bila je hladna kao noć moga dežurstva na Radio Dubrovniku. Jednom davno, kada je bio rat.

.....

POSTARIJA ŽENA: Imam kruha! (*Strážar je bocne štapom.*)

STRAŽAR: Zabranjeno. Jezik zabranjen. (*Ona ga gleda. On je ubode.*) To je zabranjeno. (*Optuženiku.*) Reci joj da govori jezikom glavnog grada.

OPTUŽENIK: Ona ga ne zna. (*Tajac.*) Ona ne zna taj jezik. (*Tajac.*)

POSTARIJA ŽENA: Imam jabuka.

/Harold Pinter *Gorski jezik*, s engleskog preveo Milan Milišić/

.....

/Kada su se jednom anđeli, a već smo se bili dovoljno upoznali, podijelili na: anđele tame i anđele svjetla, mogli smo osmisliti prvu predstavu. Onu koju sam nazvao: *Miris veluta*. I koju sam pretakao u riječi, jer drugo se nije moglo. Nekoliko verzija početaka i nekoliko mogućih završetaka uredno smo bili postavili, nezadovoljni svakim od mogućih rješenja. Strpljivo su pristajali na maglovite mizanscene, pamteći svoje i tuđe replike, ne obazirući se na moje psovke. Iznudene beskorisne šetnje duge nekoliko metara od prozora do sobnih vrata. I n-puta toliko. Ostajali su tihi i ljupki na bijelom papiru obasjani treperavom svjetlošću svijeća. Kada ih je bilo. Usamljeni i ostavljeni. Ne znajući spremam li prikazanje za one među anđelima tame ili one među anđelima svjetla. Šuteći o svemu. I ne dotičući me svojim mekim krilima./

ZAPIS O "PODMORNICI" IZ KOJE JE EMITIRAO RADIO DUBROVNIK ILI PRIČA O PLOVU NASLOVLJENA "BUROMJER", STUDENI 1991.

Tih dana i noći puhali su vjetrovi i južni i sjeverni i mirisalo je na maestral i kose koje su tražile prste i krevete koji su čekali i dvorišta koja smo ostavljali. Bježeći u vlastite dubine, tražeći se po dnu i kraterima duše, odabirali smo silazak neskladnim asimetričnim skalinama u "Buromjer". "Buromjer" je emitirao kontra-vjetrove zlom vremenu i zlim ljudima usprkos. Grad je dobio i vidao rane, njegovi stanovnici zajecali su se zaprepašteni surovim "darovima" istočnih "prijatelja", zamotanih u celofan od željeza, plamena, dima i sjenom poginulih sugrađana. Susrećući mrtve golubove na putu prema dubi-

DUBROVNIK
WAR
CROATIA
1991

ni i novom plovu nade, bilježili smo nestvarno pedantno pogotke, eksplozije, poginule prijatelje, pjesnike, umjetnike, sugrađane i vojnike; neprestano osluškujući ratne valcere, potpisivali smo se *Himnom slobodi*. Bili su to najavni i odjavni signali naših "eterskih" uloga, između kojih smo slagali vijesti i pristigle informacije. Gundulića citirajući pritom, prizivljujući zov vila iz zajednički sanjane Dubrave. Mornari kojima nije bilo dano istaknuti ponosno barjak svoga broda, posada zatočena nametnutim mrakom, ljubitelji i štovatelji dubina kojima je nezaustavljivo plovio "Buromjer", nošen vlastitim unutrašnjim vjetrovima. Morske struje prijateljice i vjetrovi ljubavnice. Hrabra posada odašiljala je poruke drugim podmorničarima, zatočenicima mraka, uspostavljajući onu nužnu frekvenciju uzajamnog samoodržanja. Pomalo mazohistički zvučala bi posuđena replika iz jedne drame: *O tome kako mi je poslije tebe sav svijet postao nezanimljiv. Toliko sam izgubio, sol, nebo i zidove i prozor i nebo i šumu. Ushoro ću nestati kao noć. A drugi mornar odgovara: Ti si nepristojan. Zbog toga ću te kazniti. Pogledaj me. Ispričat ću ti nešto neprivodno.* Podmornica je iznova mirisala. Na strah, vjeru, nadu, neki tropski čaj, zidove, prozore koji su gledali u nigdje. Koncentraciju nikotina posvuda za neizdržati. Ali moglo se. Mornari bi za stolom nijemo jeli trenutačnu ponudu iz "Ratne kuhinje" u sebi pjevajući dalmatinske pjesme, brojali otoke, hridi i tjesnace. Jer, iznova bi podmornica plovila. Kapetan (Mišo Juretić op. a.) bi ponekad razmotao zemljovid sutrašnjeg dana tek toliko da ohrabri sputnike, a potom bi se nazdravljalo jučerašnjem danu s onim: i to je prošlo! Živi smo. Što ima za večeru? Zatim bi časne sestre u crnim odorama, kao policijski sat točne, donosile želju - kavu. Iznova bi zamirisalo jato sardina u ulju s tjesteninom i kaparama i maslinama. I pilo se vino iz Konavala i Župe, Primorja i Otoka. Vinogradima u čast. Zatim bi se naručila sirena, dugosvirajuća, isprekidana od 60 sekunda, a potom u istom trajanju, ali bez zavijanja. I iznova bi jutro i podne. I bura. "Buromjer" je radio na buru, onu podvodnu, skrovitu ali nezaustavljivu. Prepoznavao se po megahercima, plovio je dubinom srednjih i drugih valova. Tamo gdje su ga, kao miran san, iščekivali. I nikada mu vjetra ponestalo nije. Putnik u Hljbničkoj *Pobjedi nad suncem* ovako je zborio: *Zaplesala*

bura / Zavjesa se njiše / Polaganije buromjeru / Ne vjeruj prethodnim utezima / Staviti ću te u kavijar / Ne dohvatiš li praznu petu! Putnik je znao odabrati odredište. "Buromjer" sidrište. Posada kapetana. Kapetan prijateljice noći - sanje. A gradski zvonik nadzirao je Stradun baš kao što su: i mjesec i sunce i oblaci i zvijezde - znali da podmorničari na njih računaju.

/Vrijeme se mjerilo u kapljama. I onim hladnim od rose na bijelim laticama polurascvjetalih magnolija. Koje su davno kapetani duge plovidbe donosili sa svojih putovanja i sadili ih u dardine svojih ljubavnica. Koliko tajni još krije Laura? I tko će i kada denuncirati urotnički sastanak pometnika pred njihovo još jedno odustajanje. Laurina monodrama još nije odigrana. Za razliku od Jelene./

/Jednom je, svjedoči inkunabula u Znanstvenoj knjižnici, Juraj Dragišić u Dubrovniku s mladim vlastelinima i drugim mladićima u nekoliko navrata razgovarao o nebeskim duhovima zvanim anđelima. Te je razgovore zapisao i sačuvao za povijest. Pa i onda kada je osam granata izravno pogodilo zgradu ljetnikovca Skočibuha u kojem je inkunabula pohranjena. Iste one scenske prostore u kojima se igrala Vojnovićeva *Dubrovačka trilogija*. Cijelu noć sam slušao anđele kako uzvikuju iz tame: "Salate, žene!" i "Mlijeka, žene!"; i kako sriču prve taktove Marseljeze. *Allons enfatns...* Ispisujući svojim letom iznad moje glave vinjete. Čipkaste *piceje lincula* kojim će me pokriti. Pjevušeći tiho druge stavke Sorkočevićevih simfonija. Znajući što volim, kada želim biti voljen. I kad sam tužan./

SKICA NAZVANA "VEČERA" ILI ZAPIS NESNA JEDNE NOĆI UTIHNULE U ŠACI, KASNIJE OBJAVLJEN U *MIRISU VELUTA*, STUDENI 19991.

Gundulić sjeda za kuhinjski stol. Blitva začinjena maslinovim uljem. Miriše po otoku. Đivo nije bio gladan, ali za potrebne dramske radnje ove skice, lijeno vilicom zagradi dva lista zelena. U dugim zalogajima jede blitvu. Gleda zidnu uru. E sada, je li bila ponoć ili je nekoliko minuta ranije počeo novi dan - nije bitno a i Gunduliću je svejedno. Možda bi mogao pisati, pomisli. Žmul vina. Domaćeg. Konavoskog. Malvazija? Mogao bih dovršiti *Osmana*, na primjer. Gušča pera sam naoštrio, tinte imam

dovoljno. Ili početi nešto novo? Razmišljao je, naš junak, Đivo Frana Gundulić. Pjesnik. Nešto o temi: žena! Ili, možda pisati treba o slobodi. Slično, ali ne i isto. Ali, to je uvijek iznova aktualno. Nešto kao san o slobodi. Gundulićev san o slobodi. Ili samo: Gundulićev san! Ali trebaju mu prvo spomenik podići. Brončani! U srcu Grada. Sve je tako razmišljao, prebirući vilicom po balici blitve lešo s maslinovim uljem. Ili da to uradi Vojnović. Ivo i conte. Recimo, nešto kao pjesmu u prozi. Pa počinje ovako: *Noć. Soba u Dvoru Gjiva Frana Gundulića u Dubrovniku. Pokujstvo jednostavno. Na lijevoj strani trpeza prepuna knjiga...* nakratko Đivo zastane, gucne vina i nastavi: *...i listina a na njoj Križ. Kraj njega užezeni srebrni luk-jernar. Ispred trpeze starinski naslonjač od kože. Na desnoj strani... velika vrata od tarace, zatvorena. Dvije-tri stube od kamena slazu od vrata do poda.* Nije loše, promrmlja Gundulić uz novi gutljaj vina (konavoskog). Malvazija? Možda je glupo biti junakom pjesme u prozi, ali Gundulić zapravo nije znao da li će to uopće Vojnović željeti napisati. Napokon, on piše *Osmana* a conte Ivo *Maškaratu*, je li, *altroke* drama. Tuga curi na sve strane iz zidne ure. Kao, Bože mi prosti, suze. A kada Gundulić ne bi sjeo za kuhinjski stol, već za radni stol *od ebana*, onda ne bi večerao - zaključit će neupućeni čitatelj. Točno. Kada bi Vojnović imao barem bistu u bronci u Sponzi? I uopće, arhitekti Grada izmislili su Gundulićevu poljanu i Držićevu i Bunićevu i... I sve su kamene. Glatke. Lustraju se. Blitvu koju jede Gundulić prodaje Župka na poljani pod velikim kipom pjesnika. Fragmenti *Osmana* odavno su završeni, izljeveni i izlizani, a Đivo nikako da ga završi. I uopće, najbolje je izbjegavati uzimanje hrane kasno noću. Prije spavanja. Sna. I nikada se ne zna je li poljem gdje je ubrana blitva neprijatelj prošao. Svejedno za blitvu, ali ne i za želudac pjesnika. I san.

/Nemojmo o tome, rekao sam im. I nastavio pisati udarajući prstima slova koja su se uzaludno opirala./

/Glas iz Dubrovnika br. 41 (18. 12. 1991.), glasnik ureda Konvoja Libertas s geslom (engleskoj verziji) - *The war is a woe of human nature*, svoje jedine dvije stranice posvećuje Milanu Milišiću objavljujući dio njegovih ratnih listopadnih zapisa: *...negdje malo podalje zviždi lutajuća mina koja će probiti krov ljudske nastambe i zapaliti je. Ostaje nam samo*

toliko vremena da poželimo da su se ljudi iz te kuće sklonili drugamo, i da će na tu, drugu kuću, mina pasti drugi put, kada njezini domaćini budu otišli drugdje. Možda će biti ovdje, kod nas? Uz detaljnu pjesnikovu i dramaturgovu biografiju i bibliografiju slijedi i svjedočenje njegove supruge Jelene Trpković Milišić: Milan nikada nije htjeo da ide u sklonište... Govorio je da bi ga to izvuklo iz njegova unutrašnjeg reda... On je odbijao da se to događa. Do posljednjeg trenutka radio je na balkonu, pisao je ratne bilješke i dovršavao zbirku pjesama... Odbijao je da sudjeluje u tom ludilu... A bio je njegova prva žrtva. Sjećam se, Jelenu sam snimio za radio dan nakon... kao svjedočenje i demant lažnim glasinama medija s Istoka. Koji su tvrdili da Milan nije poginuo od njihove granate, izmišljajući fantastične laži, kao i obično. Peko ju je smjestio u Grad, u kuću prijatelja na Prijekome gdje se i sam sklonio s obitelji. Tu snimku, uz pomoć Katie Wilkes, uspjeli smo "dobaciti" do Engleske, kada se moglo. A balkon Milanove kuće gleda na Lokrum. I Grad kojem je posvetio rukoveti svojih stihova. Zamišljam ga na tom vidikovcu smrti kako cinično komentira vodoskoke granata po moru i postupno nestaje među svoje stihove. Od takve sudbine što ima bolje - zapisao je jednom./

KRHOTINE HODA ILI PRIČA IZ ŠETNJE SNOVA O TEATARU KOJI SE SLUTIO, PROSINAC 1991.

Plastični vijenci, svjedoci zaboravljenih pogreba, u prizemlju spaljene i urušene zgrade Festivala Dubrovnik i Betlehem od pronadenih dječjih igračkaka iz okolnih ruševina u susjednoj Od Sigurate 2., kući sa sačuvanim tek pročeljem - mogući su odgovori dubrovačkih likovnih umjetnika u susret blagdanima po Stradunu, ali i prosvjed duha grada protiv onih koji su s Bosanke i Žarkovice željezom ranjavali grad u završnici ove 1991. Ne radi li se zapravo o scenografiji odigrane predstave bez glumaca, predstave s publikom u skloništim dok je trajala, i tom istom publikom rasplakanom u šetnji, nijemom kad je završila? I je li završila? Stravičnog li teatra u gradu muza. Gdje i kako li su one preživjele? Tko im je nabavio vodu i svijeće? I toliko potrebnu toplinu. Desetog srpnja iz grada, oko Orlanda, pred Sponzom i crkvom sv. Vlaha unisono su se čuli glasovi i poruke mira, a Držićeva *Hekuba* pod Minčetom s družinom Ivica Boban kao da je u svojoj novoj

varijanti nakon toliko godina iznova pričala o "pogubi ljudske naravi". Taj psihološki obrambeni rat Grada i zatočenih mu stanovnika nastavio se Shakespeareom i *Mjerom za mjeru* u utihi ljetnikovca Sorkočević na Lapadu i slutećim "prosvjedom" Kunčevićeva koncepta predstave. S ljepoticom koja gola ulazi u ribnjak ljetnikovca na početku. I iz njega ulazi u ove teškodolazeće snove. I Alme Price i Božidara Alića. Kojeg sam istog ljeta, kasnije, snimao za ciklus emisija Hrvatskog radija, čini mi se, pod naslovom "I meni treba odgovor?". I usplahirene Alme čiju sam zagrebačku razglednicu dobio u srcu zime i nosio je uvijek sa sobom među rijetkim sličnim "odazivom" brojnih i ne samo ljetnih i ne samo kazališnih prijatelja. Ili... Lerova izvedba *Jordana Bruna*, predstave koju sam u lipnju režirao i koja me, nakon treće izvedbe, prenerazila tamom koju je nudila i konotacijama koje je prizivala. Jeze koju je anticipirala. Je li Teatar u Gradu prikazao u nekoliko stavaka budućnost koja se crna promaljala kroz goleti Žarkovice i šume Bosanke, uz željezne bubnjeve kroz Konavle i Župu, Dubrovačko primorje, Mokošicu... Da li je... I nije li godišta ranije Magelli ponešto o tome ispričao s *Dundom* na Pustjerni ili *Feničankama* na Lovrjencu? *Život je san* - igralo se također. A onda je uslijedio odgovor. Sve je pogađano. Kao rukom i mišlju vođeni projektili nekog drugog izbezumljenog dramaturga kojemu je pusta scena bez glumca, taj crni prostor duše, jedina mjera pobjede. Projektili su padali na Minčetu, Lovrjenac, po Lapadu, Gradu, ranjavali njegovo srce i sve one začudne prostore iz kojih su desetljećima glumci, pjevači, glazbenici pjevali o slobodi. Dug je popis razaranja i još nije gotov. Postavljena je nova scenografija, scenografija jeze, očaja, plača i opomene. Kulise koje mirišu na paljevinu, pepeo, dim i prašinu koju binski radnici gradske "Čistoće" tjednima odvoze, kulise pred kojima ljudi plaču, stanari u očaju skupljaju tek uspomene, kulise kao spomenici nekulture onih koji više od tri mjeseca u najbližem okružju Grada nastavljaju svoj piknik zlih namjera. Je li riječ zapravo o kulisama? Dubrovački festival s uništenom dokumentacijom i arhivom u pepelu zasigurno je feniks koji mora računati na spaljeno gnijezdo, ptica koja iznova sokoli krila. A teatar? A Teatar? Grad teatra i grad od teatra sam je sebi odgovor i poziv. Ali kakav repertoar smisliti treba? U

koju sezonu treba ući? Ako su najkrvavije drame ispisane, i eto primjera, odigrane. Kojim to užasom redatelj treba odgovoriti zlu vremenu? Kojim to talentom glumci trebaju igrati i je li već napisana glazba za završnicu predstave koju bismo željeli sanjati? A san zapravo i jest imanentan pokušaju hrabrog dramaturga da okupi ansambl, pronade prostor i nasluti novu stranicu ambijentalnog teatra Grada. I sve je tu. Ali još suzu treba odagnati iz kuta oka, još pustiti vodu na Onofrijevoj fontani, "zakrpati" Amerlingovu na Gundulićevoj poljani i Skaline od Jezuita gdje su se, jednog ljeta, *zatravili* Romeo i Giulietta, iznova izglancati Stradun, vratiti sklonjene scenarije na police, dokraja očistiti pepeo, osloboditi maštu i pustiti vjetar s istočne i zapadne strane Grada. Dovoljno je galebova za let i publike da raširi zemljovid Grada po kojem se prepoznaje Svijet. Još treba možda preispitati kvalitetu baršuna, raspored stolica, očistiti garderobu i zamoliti frizere, šminkere, vlasuljare, tonce, drvodjelce i plastičare da za trenutak odustanu od nakane. Napuste skloništa. Predstavu ćemo prvu gledati s *noga*. I ništa osim toga...

/Bilo je i suza. Nedovoljno. I nedovoljnih. Slanih kao more i hladnih kao kaplje kišnice pohranjene u starim *gustjernama*. Koju smo pili dozirajući brižljivo količine za svaki dan. Da ne ponestane. Da je bude dovoljno za blagoslov, umivanje, kavu i rijetku bevandu. Anđeli su upravo razmještali slike po zidu. Zabavljajući se njihovim autorima. I mojim uspomenama. Postajali dio krajobraza oživljujući ih svojim igrama, dajući mrtvim prirodama nove nijanse boja a nekim grafikama nove šifre povoda. A onda, iznenada, zaustavili su se na goblenu u već zaboravljenom prizoru apoteoze završnog prizora Gundulićeve *Dubravke*. Ostavimo to za drugi put, rekao sam. I pokušajmo s *Prozerpinom ugrabljenom!*

/Publike će zasigurno biti na *porodu od tmine!*

/Zavod za obnovu Dubrovnika tiskao je "prospekt" naslovljen *DUBROVNIK - WAR IN CROATIA 1991*. Na naslovnoj stranici fotografija Pava Urbana. Poginulog dok je fotografirao granatiranje Straduna. Ispod Luže, *voltu* što ga zatvara gradski zvonik i zdanje Sponze. I tu tužnu "dojavu" morao sam objaviti u svojim radioizvješćima. Još jedan prilog "prologu nenapisane drame". U fotoaparatu ostale Pavove posljednje slike. I to je tre-

balo u duši prelomiti. Još jedna kaplja iscurila iz satnog mehanizma. Tko li ga je podmazao? Okrutna li vremena./

TRAG PEPELIŠTA I PRAŠINIŠTA, SIJEČANJ 1991.

Samo jedna produžena šetnja Gradom bila je dovoljna za skice novih storija. Široka ulica u kojoj smo jednog festivalskog ljeta igrali Brechtov poučak *Pošto željezo?* Jeftino, vrlo jeftino! - govorio sam u sebi prisjećajući se songova iz predstave. Ili prašinište poljanice Domino, u produžetku Široke, uz crkvu i Dom Marina Držića. Gdje smo, tko će znati kojeg, festivalskog ljeta na Dubrovačkim danima mladog teatra igrali Rozewiczzevu *Kartoteku*. Činilo mi se, predstavi upravo sada dovršenu. Ili... Ulica od Margarite, ispred ateliera Josipa Škerlija, gdje smo, uz nazočnost autora, igrali bajkovitu dramu *Vane Radovana Ivšića*. Ljeta jednog. Jedino su grafiti na zidovima isti. Ulica je gotovo neprohodna. I kako bi sada "knjiški moljci" (likovi iz predstave) uopće mogli puzati i hoditi pozivajući se na "svetost" svog latinskog nazivlja - *lepisime saharine!* Ili... Bunićeva poljana gdje smo... A sada pijem prve "javne crne kave" u *Trubadura*. Šetnja gotovo nije imala kraja. Za sobom, u pepelu i prašini, ostavljao sam trag. Usloznavajući uspomene. Dešifrirajući kazališne znakove. Uprizorene i one koji se nude. Uzaludno im iščitavajući znakovitost. Prah i pepeo i sve odjednom. Raster koji se zatvarao u tamu. Tama skupljala u pupoljak. Spremnog da svakog trenutka eksplodira. I obaspe nas oblakom srebrne prašine u kojem će anđeli ostaviti tragove svoga leta. Prizorište sasvim drugih mogućih predstava. Koje se događaju na kraju. Sluteći tek svoj povod. I, najčešće, nestaju u prvi san.

/Netko mi je iz Zagreba donio bijelu kuvertu i u njoj razglednicu. Na poledini je pisalo: *Dragi moj Davore! I mi, kao ova dječica, cvilimo potpuno nemoćni i jedino vjerujemo da će*

*ovaj ružni san i još ružnija stvarnost uskoro proći. Možeš misliti koja mi sjećanja prolaze glavom. Moj kraljeviću, ne umrijeti, ne sanjati, samo živjeti, to je najljepše i jedino! Voli te Alma. Na crno-bijeloj razglednici - pokušat ću je opisati - blagog žutog rastera, na pustoj pješčanoj plaži šestoro je male djece. I jedan ustali. U daljini sluti se morski val. I crta neba. Djeca plaču pružajući ručice... Išću nekoga ili nešto? Prstićima dodiruju usta a, onaj odlazeći, ručice pruža prema smjeru iz kojeg... Alma Prica iznova je tih dana izgovarala monolog svoje Giuliette silazeći niz skaline Od Jezuita u nesan. I prizivljala anđele na sv. Ivanu u svom prizoru *Ecce homo ... I ...* Uz tekst, bila je adresa: "Cij. gosp. Davor Mojaš. Nepokoreni Dubrovnik."/*

Studentski teatar Lero I. TEREŃIJEV: *Jordano Bruno*, režija Davor Mojaš, Dubrovnik 1991/92.

/Ipak će sve ovo možda jednom proći. Kada *Orlando Furioso* opet uskovitla ovu prašinu i rastjera dim. Svaki papir stavljen na valjak pisaaćeg stroja nepodnošljivo je bijel. To mu neću dopustiti. Bijelo nije boja kazališta./

SANJANI PROJEKT OŽIVLJENOGA GLUMIŠTA ILI ČUDO SV. VLAHA, SIJEČANJ 1992.

Možda bi se sve moglo i ovako, dok srca trepere i ponovno se prelistavaju "Vlasički zapisci". Mora biti da

sam bio u febrima, ali Festa sv. Vlaha prijelomno je doba godine. Dani od sjećanja i vjere. Nade. Febra nije popuštala. Ako je vjerovati *toplomjeru*. "U srijedu 1. februara 1928. uoči svečanosti Sv. Vlaha priređuje se u Bondinom teatru uz sudjelovanje Dubrovačke filharmonije, pjevačkog društva 'Dubrava' i članova dubrovačke Vojne muzike Svečana akademija prigodom 70-godišnjice gospara Iva conte Vojnovića" - dio je uvoda tiskanog programa koji je puku navijestio "misterij u pet dijelova za soliste, hor i orkestar" u gradskom teatru - *Čudo sv. Vlaha* koji napisao Ivo Vojnović. Program je podrazumijevao najprije predavanje prof. dr. Halera "Ivo Vojnović kao pjesnik Dubrovnik", a potom je održana premijera. Tri stranice nevelikog "misterija" su zapravo podatan primjer adekvatan prigodi, ali i znakovito uprizorenje koje jednostavnom dramskom strukturom ostaje i dalje moguć izbor ponude alternativnog teatra koji na margini literature traga upravo za ovakvim "izmišljotinama". A sve je tu napisano. I kako se "narod veseli što se sklopio mir s Mlečićima došavši na mnogim svojim galijama da posjete Dubrovnik" i "Noć. - U crkvi sv. Stjepana" gdje se svećeniku Stojku ukaza Svetac, a potom "Intermezzo" i "Borba na bedemima. Uz zveket koplja i lomljenje stijena, čuje se jauk ranjenih i umirućih". I logičnog li raspleta: "Narod slavi pobjedu pred Knezom i Velikim Vijećem". Sve se talasa po moru i po suhu od zastava, cvijeća i poma. Pa Svetac, nakon još jednog "Intermezza", postaje zaštitnikom Grada i "Veliki se Hram sv. Vlaha u suncu koči, a sv. Vlaho blagoslivlja s visina." Precizno li napisane dubrovačke svakodnevnice. A za teatarsku predstavu treba samo iz arhiva pronaći glazbu L. M. Rogowskog i glumce za uloge: Kneza, Popa Stojka i Sv. Vlaha. Tenora, baritona i basa. Glumce i pjevačice. Zidine gradske i ostale kulise grada osvježiti možda treba i izmaštana je nova ambijentalna predstava koja ljeta mijenja za neka druga godišnja doba i ono "Festivalska" boji u novodopisano "Ratna". I kada se narod iz Grada po gradskim zidinama s Mlečanima bježi i kada po Vojnoviću uzvikuje: "Vrag vas odnio! - Lupeži! - Gusari! U Pakao!" - replike koje to zapravo i nisu - mogući su fragmenti s predznacima koje život upravo ispisuje na ovim prostorima "od dubrava i mira". Ili možda treba oteti malu plastiku Grada iz parčeve lijeve ruke, jednostavno je

staviti na trpezu scene i onda lutkama (pupicama, kako se ovdje još kaže) udahnuti glas iz neke druge Vojnovićeve drame. *Sutona*, na primjer. Možda nadahnuta grupa mladih entuzijasta našeg izmišljenog alternativnog teatra iščita iznova *Gundulićev san* i odigra, na primjer, *Play Vojnovich! Play Dubrovnik! Play!* Zatim, negromant neki na Držicevoj poljani ili susjednoj Gundulićevoj izgovori Svečeve riječi Stojku: "Novi Mudraci kao na Hristov Božić, s Istoka dolaze. Stari naš Bako sa Srgijem prebrodiće opet ovo Vaše more, ako se ja udomim u Vaš Grad." I tako započne *Čudo sv. Vlaha*. U drugoj podjeli, glumci igraju dr. Hallera i gospare Dinka Zorovića, Jakoba Pardoia i dr. Frana Dabrovića - kao što su oni pjevali u *Čudu sv. Vlaha* 1928. godine. I možda u noći takve predstave stvarno ne bude nužan dežurni na otorinolaringologiji. Zatim kolo "svijeh onih koji nose blagosovljeno" voće, krug, svijeće i sjemenje. I koreografija zvijezda. I zbor anđela. I duge sjene gradskih zvonika i gradske ure koja iznova kasni. Predstava je onda počela u osam sati "u večer". A danas? A sutra? I tada će "vas narod zapjevati Himnu sv. Vlaha". *Redovniče glasoviti / Svijetli Uresu mučenika / Sjaš nad zvijezdom pun dobiti / Na obranu Dubrovnik. / Vječni đusi vesele se, / er tvu družbu uživaju. / A umrli svi diče se / Čim za parca Tebe imaju.* A mladahnne entuzijaste maloliterarnog teatra koji budu potpisali ovaj projekt (u začetku sumnjiv teatarskim znalcima) možda uputiti treba na završetak po Vojnoviću: "Sva zvona zvone, veliko je kolo zaigralo pred crkvom sv. Vlaha gdje Knez, Veliko Vijeće, Vlastela itd. uživaju u sveopćoj radosti naroda". Zatim gospar Dinko, gospar Jakob i gospar Frano odlaze svojim kućama na večeru i žene. Ili obratno. Malo beškota s bijelom kafom i komadić rozate od poslije objeda. Molitva za miran san. I san. I tako eventualno započeti *Čudo sv. Vlaha*. Na kraju se možda ipak može spustiti zastor, ali tako i toliko velik teško će biti skrojiti i sašiti. Zatim treba možda ugasiti Mjesec i Zvijezde. Narediti zamračenje i potom policijski sat. Do nove izvedbe.

/Čudo sv. Vlaha domišljao sam oduvijek. I ne konzultirajući Vojnovićev scenarij./

/Smišljao sam najrazličitije "teatre". Domišljao njihove poetike. I onaj koji sam nazvao "Lumin". I onaj koji sam poželio: Kazalište "Ispraznijeh". Njima ću se baviti jednom

drugom prigodom. Kada sve prođe. A "Lero"? Nazivali me mnogi, kada se moglo, susretali i svi tražili da nešto radimo. Ali kako do ulice Ilije Sarake? Kako između granata. U kratkim razdobljima između sirena. I kako dogovoriti termin kada su satovi odavno prestali kucati. Kod Seke i Stojana Glamočanina, Lerovaca od iskustva, improvizirali igrokaze. Činilo nam se duhovite i zgodne. I nedovoljno podatne vremenu. Činilo nam se. Onako uz lelujavi plamičak svijeća i relativnu toplinu dogorijevajućih komada ispilanih *pitospora* i drugih stabala iz susjedstva. U sklepanoj peći na sva moguća goriva. I onda kada se Jakša Fiamengo iznenada javio iz Splita i izdiktirao mi svojju pjesmu "Dubrovačka proljeća". Taj razgovor s Fiamengom snimio sam u ratnom studiju Radio Dubrovnika (Podmornici) i sačuvao. Uz napomenu da pozdravim Milku (Podrug Kokotović, op. a.) i Miša (Martinovića, op. a.) i Lučija (Capursa, op. a.) i ... koliko ih je samo nabrojio. I onda kada se iz Londona uspio telefonom javiti Ben Sims i pozvao nas sve s predstavom ili bez nje. Znajući da se nećemo odazvati. Tada. I onda kada sam uspio pronaći fotokopirni aparat u garaži Dubrovačke banke i fotokopirao neke Ionescove i Beckettove tekstove. Onako, da mi budu pri ruci budemo li... Ukoliko se i odvažimo nešto raditi, to mora biti kratko, probe na dah i s malo teksta. Tekst bi se i mogao učiti, odvojeno za vrijeme uzbuna, ali kako uvježbavati mizanscen. Kako uopće okupiti Lerovce? I gdje su svi oni ovih noći razasuti po bojištu, u podrumima, skloništimama... I gdje sam sve ja ovih dana. I tko me uopće može skupiti. I kada se prepoznam na izdisaju dana, do tišine mi je samo. I anđela? Napokon, ukoliko se i skupimo, što igrati. I gdje? Čekati treba. I neodustajati. I pisati. Ako ništa drugo. Možda o teatru?/

/Lica mogućih prizora moguće drame izviralu su iz polutame sobe. Razmještala se uokolo nudeći se svojom prozaičnošću. U košmaru misli i s *gastalom* pri ruci, uzalud sam im bježao. Susretala su me i zatjecala odnekud znanim rečenicama. U torbi sam imao uredno posložen osnovni pribor za preživljavanje: baterijsku svjetiljku s kompletom novih uložaka, andole, aspirine, dezodorans, 2Đ3 upaljača, dovoljno kutija cigareta, notese, za dvodnevnu uporabu odabranu knjigu, pisaići pribor, četkicu i pastu za zube, rokovnik s adresarom i telefonskim brojevima

nedostupnih, pisma, na posebnom papiriću (da se lako može uništiti) bitne telefonske brojeve (bolnica, štab civilne zaštite, zapovjedništvo... nužno za šihite na radiju) osobne dokumente i dovoljno prostora za neke stare novine ukoliko do njih dođem... I kada bih god posustao, nudila su se svojim sudbinama. Iz oćaja, usloćzavao sam ih dopisujući im usude. Izmišljao im situacije, otkrivao supatnike, dešifrirao im snove i smišljao ih u svakoj prilici. Bila je to jedino moguća terapija. Definitivan otkaz vrebajućem dežurnom na psihijatriji. Harms mi nikada nije bio bliži. Grad nikada intimniji. I sve s njim. I sve u svezi s njim. Zatvorio bih oći, kratko rezimirao dan svjesno zabravljajući detalje, popušio još jednu, *n*-tu, i odlutao... Iznova zabavljen igrom aktera koje sam osmislio. I prizora u kojem sudjeluju lica aktovke osućene tek na skicu promišljaja. Na kraju sam napisao naslov, nakon što sam prethodno još jednom provjerio zalihe svijeća, vode i konzervi. I zaćudno pupanje magnolije koja se nazire kroz prozor.../

KRATKO PREMALJEĆE

L i k o v i:

ILIJA CRIJEVIĆ, Aelius Lampridius Cervinus
ALLOJZIJA, sluškinja u kući Ilije Crijevića

(Iliju Crijevića zatječemo toćno u trenutku kada crnom tintom stavlja toćku na kraju ispisane rećenice.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Toćka!

(Ilija Crijević uzima papir i ćita.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Prologus in vitam S. Blasii. Toćka.

(Ilija Crijević zadovoljno s papirrom šeta po prostaranoj saloći iz koje se kroz otvoren prozor vidi dovoljno plavi komad neba. i jedan oblak koji oblikom podsjećá na rascvjetanu peruniku. kada se zaustavi pored prozora, za trenutak se zamisli, i pogleda oblak.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Miriše premaljeće!

(Ilija Crijević odlazi s prozora u najudaljeniji kut saloće. sjedne i među raširene noge stavi papir i nastavlja pisati.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Ad illustrem...

(Ilija Crijević nastavlja pisati ne izgovarajući glasno napisane rećenice. nagli nalet vjetra nanese kroz otvoreni proz nekoliko listova. zelenih i ćutih.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Od magnolije!

(Ilija Crijević nastavlja pisati. kada završi, ustane i dovoljno glasno pozove sluškinjicu.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Alojzija!

(Stanka.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Alojzija! Dođi i pometi ovo lišće. Premaljeće je!

(Ulazi Alojzija i mete lišće u hrpicu. odnosi je zajedno s metlom. plačući.)

ILIJA CRIJEVIĆ: Zašto plačeš, Alojzija?

ALOJZIJA: Zato što je prošla jesen.

ILIJA CRIJEVIĆ: Tako brzo...

(Ostaje Ilija Crijević sam u saloči.)

SVRHA.

/"Svrha!" - koliko višeznačnosti u trenutku kada se jednostavno spušta zastor. Svako njegovo spuštanje zapravo je početak druge predstave. One, između dva spuštanja zastora. Kada se zapravo začinje ona druga, za publiku, kada je zastor u drugoj funkciji. U funkciji ovrhe./

.....

/Rekao sam sebi, još na početku, živi - vrijeme od anđela! Jesam li tada uopće bio svjestan naslova koje ću režirati. Jednom poslije. Velike drame, znani naslovi, poznati pisci - sve se izlivalo. Ostalo nedovoljno, nevjerođostojno. Riječi su ostajale same riječi. Zarobljene interpunkcijama. Sputane značenjima, prepoznatljivim šiframa, jednosmjernim značenjima. Sve kao da je bilo rečeno. Napisano. Prazno. Ono što se događalo nije se moglo opisati. Riječi su bile preslabe. Likovi od papira. Teatar je trebalo sasvim drugačije promišljati. Krenuti od uzdaha prema kriku. Satakati od čežnje i obogatiti snovima. Pokušati raslojiti mirise. Slutnje. Nostalgiju osloboditi patetike. Odustati od priče. Jer kraja nije bilo. A početak smo zaboravili. Znao sam, moj teatarski, redateljski i svaki drugi autorski rukopis bit će usložen tajnama kojima ću ja jedino znati prepoznati povod. Ljubomorno ih čuvati. I ostati dovoljno nejasan i nerazumljiv svima koji nisu nazočili izvorištu juga. I dovoljno interesantan i intrigantan onima koje ne zanimaju frivolnosti povoda, i koji osjećaju vrijeme i posebnosti prostora koji nadahnjuje. Reflektore zamijeniti svijećama, *luminima*, baterijskom

svjetiljkom, mjesječevom svjetlošću. Za početak. Kada se pojave sjene, možda se može početi događati predstava. Jednom. Kada jugo bude samo jugo. A bol u glavi samo bol u glavi. Tama samo odabrani trenutak mraka zbog izmjene slika. I Dubrovnik kada bude iznova mjera sklada. Smisao ljepote. I povod plova mašti koja mi je jedino preostala. A mornari? Anđeli duge plovidbe. Noćas opet ištu *pustu hrid*. I ja sam Orsat. Uzaludno s njima htijuci skriti ovu noć./

.....

/Noćas nitko nije kucao na moja vrata. Dobro je. Spavam./

POVJESNICA FESTIVALSKJE PALAČE ILI MOGUĆI PLES DUHOVA, PROSINAC 1991.

Slike plamena Festivalске palače obišle su svijet. Ostajući u sjećanju kao još jedna svježe otvorena rana Grada. Njezina obnova zasigurno će biti po svemu znakovit čin obnove spomenika kulture i s razlogom odabrani prvijenac među još osam izgorjelih drevnih dubrovačkih palača u napadu srpsko-crnogorskog agresora 6. prosinca. U toj skladnoj građevini s licem prema Stradunu promišljana su dubrovačka neponovljiva festivalska ljeta. Pamtim raspored soba, kamene skaline, stropove, plakate festivalskog prisjećanja i veliku crno-bijelu fotografiju Karajana na ulazu. I *šufit* s arhivom Mata Bakovića, bocom loze i artefaktima koji su usložnjavali njezinu posvećenost. Za razliku od dijela festivalskog arhivskog pamćenja, slike vremena kroz stoljeća moguće je približiti šetnjom dokumentima i arhivskim spisima, koji, na sreću, nisu uništeni i izgorjeli u danima razaranja. U takvu sliku vremena smještena je i vlasnička obitelj Kerša s dugom tradicijom pelješkog pomorstva. Izvorno prezime ove obitelji bilo je Krša (Cherscia) koje se tijekom 17. i 18. stoljeća talijaniziralo. Živjela je u Orebiću, Fiskovića Selu, gdje je, vjerojatno, došla krajem 16. ili početkom 17. stoljeća. Stjepan Krša oslobođen je kmetstva zajedno s Matom Fiskovićem 1702. Oko 1775. u Dubrovniku se nastanio Stjepan Kerša Antunov... Stjepan Kerša, otac obitelji, zajedno sa sinovima rođenima u braku s Marijom Bošković, radeći u francuskoj administraciji, već je 11. travnja 1808. bio izabran članom Komisije za upravljanje samostanskim dobrima. Odmotavajući mogući filmski vremeplov, sličice

se zaustavljaju u Dubrovniku 9. ožujka 1789. Tada je u *Diversa notarie* zapisan podatak iz 1788. da je Stjepan Kerša jamac Ivanu Volantiju Lukinu, uglednom notarju, koji od Sigismunda Sorga Nikolina pozajmljuje mjenicu za 3000 dukata na šest mjeseci. Jamstvo je dano uz hipoteku na dvije kuće, od kojih je jedna na Placi (Stradunu) u gradu. U "Butizi", prizemlju kuće, kazuju dokumenti, sastajalo se posebno društvo, prema spisima političkih vlasti kao "Boutique-Gesellschaft". Austrijski redarstvenik bilježi da su to ljudi učeni i umni, spretni, lukavi i oprezni. I tako, duhovi su imali svoje sastanke, smrtnici svoje, kao i onda kada je Toma Kerša napamet govorio Danteovu *Božanstvenu komediju* ili kada se slušala glazba Mozarta, Haydna, ali i Luke i Antuna Sorkočevića, Jelene Pucić Sorkočević, Tommasa Restija ili Antonija Bertolinija, čija se harfa još čuva u odjeljku starih glazbala Dubrovačkog muzeja u Kneževu dvoru. Posljednja vlasnica palače, gospođa Adela Negrini Gracić 1961. sklopila je ugovor o doživotnom uzdržavanju s Dubrovačkim ljetnim igrama, te je 1970. palača postala festivalskim vlasništvom. Slike vremena zasigurno su onaj prateći film u mislima svih redovitih i povremenih šetača Stradunom. Skele i daske skrivaju buduće novo lice palače. I njezinu krnju, od dima zatamnjenju, zjapeću današnju obrazinu. Koliko prizora navire i koliko se slika nudi. Onih spomenarskih. Shakespeareovi duhovi, Pomet-družine, negromanti, vile i satiri, usamljene članice baletnih ansambala i suncem opijeni baritoni koji tješe solistice, onaj su tek mogući odabir stanara koji sjenama svojim pohode opustjelu palaču, koji buncaju monologe, sriču arije i prisjećaju se koreografija. Eto mogućeg nacrtu sinopsisa multimedijskog projekta, odgovora teatra vremenu, novopostavljenog zrcala u kojem se vrijeme ogleda. Kakvog li "hamletišta" i kakvog li "pometišta" i kakvog li susretništa brojnih koji bi mogli biti dijelom predstave mogućeg podnaziva "Izgubljene kaplje duše u palači ili duhovi u ulici Od Sigurate 1."

/DEŠA: "De ste anđeli? Ima li vas ove noći tjeskobne i gluhe? Tko li vam je ovlažio krila? Vjerenici moji, uzdasi i suze."

Odlazi, ostavljajući tinjajući lukjerner na buralu, među teške zavjese od crvenog damaška da je Orsat ne osjeti./

/Harms je napisao, a nekoliko puta je Lero igrao iz, zabravio sam kojih, razloga *Izjalovljenu predstavu*. Ili tako nekako. U svom "Malom kazalištu ljubavi". Jednom. I svima nam je "bilo mučno"!/

OSLOBOĐENJE ORLANDA ILI ZAPIS MOGUĆE PREDSTAVE NA OTVORENOM, VELJAČA 1992.

Scensko događanje *Oslobođenje Orlanda* odgađa se do izbora točnog datuma otvorenja velike festivalske manifestacije. U Dubrovniku. Daskama zakovani i skriveni Orlandov stup sklonjen je od pogleda i zaštićen od krhotina granata još u listopadu, dok se rujan pamtio kao "pripremano razdoblje". Nova obrazina uljepšana je akcijom dubrovačkih likovnjaka kada se krezubi Stradun s polomljenim izlozima prkosno pretvarao u čudesnu galeriju na otvorenom. I prolazili su dani listopada, noći studenoga i sati prosinca. Gorjele su rane Grada, letjele kupe kanalice, od leta odustajali golubovi, ljudi? Ne i anđeli. Kameni kostur Raguze ostajao je mrtav-hladan. Ljudi nahvao riječi su pretvorili u djela. Orlando. Okamina ili replika legendarnog Rolanda, istog onog viteza koji pogibe 778. na povratku iz Španjolske. A Grad ga ovakvog pamti od 1419. sa štitom, mačem, onduliranog i zagledanog prema Istoku. Da li Istoku ili Sjeveru? I na Bosanki i na Žarkovici su oni. Je li ga bura srušila 1825. i je li od tada baš kao neka Mona (Liza?) zamagljena pogleda i smješka, okrenut leđima crkvi sv. Vlaha, Orlando naš u sebi, onako, moli Očenaš. I sada, ovako, zakovan u četiri kompleta dasaka, što li misli, što li želi, i da li prijeti svojim tupim, često kradenim, mačem? A osloboditi ga valja. I treba. Dolično priči, vremenu i prilikama. Recimo, ovakav scenski izazov odbiju dolične teatarske kuće. I festivalski svi zajedno ansambli. I dvorski redatelji. I ljubitelji okopavanja baštine. Mobilizira se nadobudni redatelj. Naoruža dobrom voljom, željom, skladom. Onako. Gradska zvona (sva) zvone svoje simfonije od bronzne. Ispod Sponze šetaju civili u crnim odijelima, bijelim košuljama i crvenim kratama. Kao propuh iz ulica na trg pod zvonikom pusti se dim. U velikim količinama. Bijel i gust. I plesači u crnim odijelima i crnim *lakiranim* cipelama s gospodama i sinjorinama u crnim večernjim haljinama (večernicama?) *balažu* uz ljericu lindo! Pa sve pod Lodom izmjenjuju žive slike:

1. Familija iz Vojnovićeva *Sutona*, 2. Zbor djevojčica lokalnog internata s oleandrom u kosi, 3. Fragmenti povorke s Boninova, 4. Trpeza s uzvanicima bez glava i s čašama šampanjca, 5. Instalacija visećih balzamiranih golubova, 6. Izložba renesansnih kostima... itd. I zvona zvone, i Trombunjeri *rebumbavaju*, i ljerica se čuje. Ulazi postrojba crnih odijela kroz vrata pod zvonikom. Čuje se *Himna slobodi!* Instrumentalna verzija. Otkrivaju se daske oko Orlando. Ukazuje se Orlando sav u zavojima. Bijelim. Niz Sponzu silaze gospođe. Rukavice im do lakata boje neba. U ruci *čiope*. Pedantno, nježno, kao sestre medicinske milosrdnice odvijaju zavoje. Slažu ih i motaju u klupka. Puštaju *čiope*. Čiope lete. "Deset dana prije nego lani!" - odnekud se začuje glas. Od dasaka improvizirana bina. Pozornica. Nema glazbe. Ima glazbenika. I zbor je mješoviti u pričuvni na skalinima Crkve. Recimo, festivalski Savjet ne može se odlučiti što odigrati za tu i takvu, a nasadve svečanu, prigodu. Hoćemo li poštovati datum, uglednike i čelnike, možda posegnuti za baštinom (na dohvat je ruke), možda veličati nešto ili stogodišnji san ili jutrošnje buđenje? Mobilizirani mladi redatelj odabire Držića. Pomet družina crnih odijela nenaoružana igra Prolog *Dunda Maroja*, ili još bolje, neki Držićev tekst-krhotinu. Iz konformizma odabire Prolog. To svi znaju. U ovom gradu učili su ga, svako ga dijete zna napamet. A gdje je barjak? - upitao će dežurni ceremonijal majstor. I Margarita? Dugi nos će ga na kraju iz njedara izvući. I neće se popeti na Orlandov stup. To će uraditi statisti. Tada gospođe mogu iznova, bude li ih dovoljno, pustiti ptice. *Himna slobodi!* Pjevačice u zboru nemaju rukavice. Pjevači i pjevačice drže se za ruke. A na Sponzi, na tom povišenom pladnju Grada, možda odigrati fragmente *Allons enfants*...! Moguće je s gradskog zvonika spustiti dugi, dugi crni flor, da vijori. Moguće je na gradskom satu zaustaviti vrijeme kao ono na Sv. Nikolu 1991. Na barjaku, zaboravismo, piše "Libertas". Umjereni maestral prethodno naručiti da zapuše točno u trenutku kada se barjak postavi. Da zavijori. Obavezno ograničiti trajanje priredbe. Nakon što se Orlando oslobodi, osvjetliti ga jakim snopovima svjetla. Da se iznova vidi. Da se prepozna. Da vrati kao što se pamtio. Kada se dim pomalo ali sigurno razide s cijelog prostora, eventualni festival mogao bi početi. Naravno,

prethodno su u Grad stigli glumci, pjevači, glazbenici, slikari, plesači i čitava mala kazališta, i cijele male opere i komorna glazbena tijela. I instrumenti. I tekstovi. I publika. I agregati. Hitro ujutro, sutradan, zorom čak, akcijom Štaba Civilne zaštite organizirati čišćenje prostora, pohranjivanje rekvizita i osiguran prijevoz publike s Otvorenja u privremene smještaje. Tada tek pustiti u prodaju ulaznice za prve festivalske izvedbe.

/There's just one thing that's still giving us a headache! - tko je to rekao? Duh duha Hamletova oca? Ili je to bila tek jedna od replika nekog od Andela nekome od anđela u mojoj glavi?/

*/Što su glumci radili? Neki su obilazili ratište, kazivali stihove po skloništim, neki obilazili položaje isuviše blizu grada, neki... Nazvao me Predrag Vušović jednom iz mraka, kada su telefoni zvonili, pitanjem: "Davore, hoćemo li nešto? Ja sam ti dežuran na *gustjerni* u Lapadu, svrati na vodu, pa ćemo se dogovoriti? I ne pretjeruj s *bidonima*." Vidio sam ga onog jutra na sv. Nikolu na Stradunu kada je iznosio iz izgorjele festivalske palače namještaj i preostale uspomene festivalskog spomenara. U društvu Toma Vlahutiina i još nekih. "Eto, to ćemo!" - odgovorio je odsutno, ulazeći u zadimljeno skalinište palače. Možda baš to, prelistavati bilješke, dnevnike, knjige, podsjećati se uz preostale fotografije, tražiti krhotine vlastite duše, slijediti tragove, likove iz odgledanih predstava pokušavati preusmjeriti u novu funkciju... dok šetam ulicama grada punim prašine, kamenja i mrtvih golubova. I susrećem ljude izbezumljene, odsutne, pogleda koji svjedoče, promrzle. A blagdan je. Sv. Nikola. Zaštitnik... A darovi? S oslikanih zaštitnih dasaka gledali me anđeli. Skice njihove. Na brzinu iscrtane fizionomije sasvim drugačijeg oblića od onih koji su me strpljivo iščekivali doma. Nori sastavio malu slikovnicu pod naslovom *Mrtva priroda*. Tatin dar koji ću joj uručiti jednom... Svoje pjesmice ilustrirao sam njezinim crtežima koje sam pronašao u ostavljenim hrpama papira, tragovima njenih igrarija. Bila je Andeo koji je nedostajao. Do boli. Koje nije nedostajalo. Kada se Zoran (Poljak, mlađahniji lerovac, op. a.), jedne noći, u Seke na Batali pojavio u uniformi i rekao da mu je rekvizit minobacač, udaljili su se naši kazališni promišljaji i okušaji. Postajao*

sam svjesniji slutnji posljednje Lerove predstave. *Jordano Bruno* Igora Terentjeva. Igrane premijerno u, sada već udaljeno, proljeće. Prije početka Festivala i dovoljno prije mog iznenadnog odlaska u Vinkovce i na nove novinarske zadatke za Hrvatski radio. Točno na moj rođendan. Koji? 31. srpnja (godina je ona ista 1991.) premijera *Hekube* Pod Minčetom. Bez mene. Ali znao sam predstavu napamet, sve "hekubijance" Ivice Boban i Doris (Šarić Kukuljica, op. a.) plač na prostoru gdje sam se kao dijete igrao. Ispod Minčete i iznad Franjevačkog samostana. I đardina punog naranača./

/Sinjorine od bronzne šetale su ispod Sponze. U njedrima im *garofali* od porculana. Još kapela treba samo zasvirati. Orlando namignuti. I bura zapuhati. Da im se od suza ne ovlaži gusti nanos talka na licima.../

/Jesam li znao da ću susresti Jelenu? Lijepu./

FRAGMENTI O PREDSTAVI STUDENTSKOG TEATRA LERO NAZVANE *SHADOW* ODIGRANE TRI PUTA, OŽUJAK 1992.

TKO JE TKO U PREDSTAVI *SHADOW* - Ideja i režija: Davor Mojaš / Scenografija: "Sklonište L" / Kostimi: Fundus Kazališta Marina Držića / Make up: Lero i Srđana / Tehničko vodstvo: Mato Brnjić / Svjetlo i ton: Mateo Marić / Igraju: Stojan Glamočanin, Ksenija Glamočanin, Zoran Poljak, Srđana Šimunović, Katarina Šošić, Marilena Popović.../

ČINIDBA PRIKAZBE TIJEKOM BUĐENJA - Predstava *Shadow* Teatra Lero pripremljena je od 7. do 17. ožujka 1992. u Dubrovniku u *Lerovoj utihi Ilije Sarake 7*. *Shadow* je tek skica predstave koja nikada neće biti napravljena i izvedena. *Shadow* je rezultat odgovora na pitanja koja smo susretali na Stradunu tijekom policijskih sati, odlazaka u skloništa, po hranu, san, poljupce i rastajanja. Dok su nam se oduzimala najdraža grljenja, susretala su nas nova...

OSNOVNI ELEMENTI PREDSTAVE - E. Ionesco *Scena učetvoro*, prijevod D. Torjanac, integralna izvedba / E. Ionesco *Vođa*, prijevod D. Torjanac, izvodi se fragment / E. Ionesco *Stolice*, prijevod R. Ivšić, izvodi se fragment / "Uzbunjivanje u kriznim situacijama i ratnim opasnostima" Centar za naučno-istraživački film, Beograd / "Surfin' Bird" Performed by The Trashmen / "Franks Theme" Tom Waits / E. Ionesco *Pastirrom kameleon...* (fragment)

Morali bismo imati samo jednu misao na umu, samo jedan cilj, sreću drugog; morali bismo svi biti na koljenima jedni pred

drugima. U odnosu na druge i prema samima sebi, morali bismo biti u poziciji nekoga tko posmatra veliku mušicu kako udara o prozor ne znajući da je jedno oko otvoreno. E, da lijepih li riječi... Rasklopite mehanizam tjeskobe. Tjeskobe više nema. Razjasnit njene uzroke znači razglobiti tjeskobu. Rasklopite mehanizam želje i želja je uništena. Upravo tome teži budizam, to nam je poznato. Upravo tome teži, a da ne želi iskazati, današnja psihoterapija. Z. me podsjeća da nismo u raj u i da sve što možemo učiniti je da uspijemo podnositi ono što je za neke, za mene, nepodnošljivo. Ja sam to znao, to nam je poznato. Ali je prilično dosadno. Ja raj hoću opet pronaći. Kako možemo drugačije živjeti nego rajski? Nije dozvoljeno drugačije živjeti. Volim samo udoban i konačan smještaj. (E. Ionesco Dnevnik u mrvicama; Gallimard 1967.)

.....
 DUPONT: (*Martinu*) Kako možete reći da mi govorimo a da ništa ne kažemo, kad ste upravo sada sami rekli da mi govorimo a da ništa ne kažemo i kad je apsolutno nemoguće da se govori a da se ništa ne kaže, jer svaki put kad se nešto kaže, govori se, i obratno, svaki put kad se nešto govori, kaže se.

(E. Ionesco *Scena učetvoro*, prijevod Dubravko Torjanac)

.....
Shadow smo odigrali tri puta u tri uzastopna poslijepodneva u 16 sati. Dovoljno prije mraka i policijskog sata i dovoljno rano da "iskoristimo" agregat koji je strujom napajao Općinsku zgradu i Teatar Bursa (komornu scenu Kazališta Marina Držića) gdje smo igrali. Jedino mogli igrati. Bilo je dovoljno publike, hrabre i željne teatra. Zapravo, neveliko gledalište je bilo puno. Toplili smo se dahom ne skidajući kapute. Jer, nikada se ne zna... Hoće li zasvirati... Lijepo smo se zabavljali pripremajući predstavu u našoj hladnoj ali svima tako dragoj i intimnoj prostoriji pretrpanoj rekvizitima i komadima starih scenografija. Ilije Sarake 7. Sretni da je cijela s tek jednim napuklim prozorskim staklom. Kao i uvijek, bilo je inspirativno, dovoljno za sate zaborava. Obradovani mogućnošću da sami kostime proberemo i odaberemo u fundusu Kazališta Marina Držića. Marin Gozze, ravnatelj te profesionalne dubrovačke kazališne kuće i zaslužni lerovac s brojnim scenografijama i kostimografijama u našim predstavama, dao nam je odriješene ruke. Kao djeca željna igre, prebirali smo po fundusu odabirući najekstravagantnije kostime iz nekih starih predstava. Kompletirajući ih svim potrebnim detaljima. Znajući da takav luksuz više nikada sebi nećemo moći dopustiti. Bila je to i mala izložba kostima iz fundusa u sasvim drugoj funkciji ali i u dosluhu s predstavom koja je, u svom poetskom tragu, destruirala komunikaciju, ljudske odnose, riječ i samu svoju svrhu. Bila je to prva kazališna predstava izvedena u ratnim okolnostima Dubrovnika.

.....
 Odigrali smo tog ožujka i dvije izvedbe *Jordana Bruna* Igora Terentjeva. Obnovljenu predstavu, jer dio ansambla rasuo se Hrvatskom i inozemstvom. Evo sudionika:

Redatelj: Davor Mojaš / Scenografija: Marin Gozze / Kostimografija: Dubravka Lošić / Tehničko vodstvo: Mato Brnjić i Mateo Marić / Instalacija "Ulica žutog pogleda": Dubravka Lošić, Glazba: Paola DražićZekić / Mala plastika: Davor Ercegović / Izbor glazbe: D. Mojaš / Rekvizita, make up, predmeti, životinje: Lerov fundus "Dunda dodolo" / Igraju: Ksenija Glamočanin, Nino Đula, Željana Sekondo, Stojan Glamočanin, Mare Dalmatin, Mireja Brzica i Maruška Šeparović.

Bile su to, čini mi se, bitne izvedbe koje su iznove osovile našu teatarsku misao. Obogatile Lerovu skromnu ali i nezaobilaznu teatarsku povjesnicu. *Predstava je pripremana tijekom zime i proljeća 1991. godine u Dubrovniku. Traje cca 50 minuta ali počinje znatno ranije i završava možda kasnije* - znakovito sam zapisao u programskom letku predstave. Uz zapis o Terentjevu i Giordanu Brunu na poleđini letka bila je ispisana i kratka bilješka o Leru s ovim završnim rečenicama: *Lero je teatar koji nastoji djelovati usprkos i unatoč glade teatra, okruženja, snova. Teatar Lero vjeruje u Nadu ostajući snivati u gradu.* Kada smo se okupili u ožujku 1992. možda ništa nije trebalo dodati. Niti oduzeti. Premijerno prikazan u lipnju 1991. naš *Jordano Bruno* u ožujku 1992. dobio je nove tamne tonove, njegov raster se zgusnuo do krika. Obnavljajući je i prisjećajući se prvih izvedaba, usložnjavali smo mehanizme njezinog kazališnog zrcala, prepoznavali naše usude, životne sastavnice i vremenopise Grada u kojem smo godištim začinjali naše teatarske snove.

Onda je Ivica Kunčević u Kazalištu Marina Držića režirao *Posljednji dan Marije Terezije* Mira Gavrana. Gozze je bio ravnatelj kazališta. Paola je skladala nekoliko dirljivih pjesama o ratnom Dubrovniku. Imala koncert u *Sezamu*. Dubravka je "zacrnila" svoje ružičnjake. Ja sam mislio nove predstave.

Tu bi se negdje ovaj zapis sastavljen od krhotina sjećanja, odabranih fragmenata uspomena, fakata, stranica dnevnika i drugih bilježaka mogao zaključiti. Možda sužen osobnom optikom, Lerovom praksom i vlastitim tragovima. Paušalan i emotivno isključiv, dakle dovoljno da se shvati uvjetno. *Jordana Bruna* igrali smo u travnju 1992. u Londonu na sceni u "Watermansa" u organizaciji Stage International i Hrvatskog mirovnog foruma. Uz popratni razgovor s publikom, nakon izvedbe, uz sudjelovanje

g. Krisa Cvičića i uz projekciju filma o stradanju i ratnim razaranjima Dubrovnika. Do tada. Evo prepisane naslovnice letka koji je pratio našu predstavu u "Watermansu" i dvodnevno događanje nazvano "Croatia: A War In Retrospect" (two nights of performances and discussion): *During the war in Croatia artist employed their talents on street and in shelters performing 'ad-hoc cabarets' to soldiers and civilians alike. In Dubrovnik, cut off from the world without electricity or running water, its citizens gathered to the entertain each other in the pauses between bombardments. Watermans are delighted to present a weekend performances and discussion involving artist from various parts of the country, in the first major retrospective of the war and its legacy to take place in the UK. The weekend will open with the London premiere of Giordano Bruno by Lero Theatre, Dubrovnik, the first Croatian company to visit the UK since the war began in the Autumn of last year. Their performance on Friday 24 th April will be followed by The Retreat from Fiction, an open discussion with artist and journalists. On Saturday 25 th Watermans present a double-bill: Giordano Bruno follows by the Zagreb-based Srđjan Soric's Rain, a performance which enjoyed a sell-out run at this year's London Mime festival. - Tickets for both events 6.50 each night, there are not separate tickets for individual events. - I na kraju: All profits will be sent for the rebuilding of Dubrovnik.*

Poslije smo, istog travnja, igrali u Liverpoolu i Cambridgeu, zahvaljujući g. Grbinu i u Glasgowu osluškajući vijesti iz Dubrovnika. Teatar se vratio u naše živote. Mi u teatar. Međutim, zadugo iz predstava izostala je riječ. Lerova poetika postala je prepoznatljiva po sasvim drugom kodu. Hermetičan i *gradom zatravljen* u kokcu skrit lukjermarij. Slikom, simbolima, znakom... tamom i Dubrovniku posvećenim izvedbama. *Elegija* 1993.

(*ELEGIJA* je nastala tijekom prvih mjeseci 1993. *ELEGIJA* okuplja uglavnom nove članove Lera i priprema je za novu predstavu koja se neće zvati *ELEGIJA*. *ELEGIJA* je pjesma bez teksta, sluša se i gleda zatvorenih očiju. Počinje ulaskom publike i mrakom a završava se izlaskom publike i mrakom. Vrijeme predstave, između dva mraka, je 45 minuta. Ovisno o količini vlage u zraku, smjeru vjetra, niskom letu lastavica i hladnoći kamena, predstava može iznova ako joj se želi. *ELEGIJA* je san, šetnja koja se iscrpljuje u prvom koraku.

ELEGIJA je pokušaj buđenja. *ELEGIJA* je suza. *ELEGIJA* je mozaik sastavljen od razbijenog zidnog sata sobe koja ima i nema pogled na more. More se ne vidi ali se slute valovi. *ELEGIJA* je prolog predstave koju Lero želi imati. *ELEGIJA* je proljeće. Otpala latica ciklame negdje i nekada... - U Dubrovniku 5. svibnja 1993. Stanje lune 1994.

Gradski zvonik nijem, zvonar gluh, a prah iscurio iz pješčanog sata na starom komadu mahagonija makete Grada. Anđeli se skrili s mirisom ruže u pupoljke vjetrova. Hrpe oblaka zaklonile zvijezde lizalice. Zrcali se suza Lune na izbljelijelom platnu neba, zalutala lastavica zrakom šara menuet, potpis nepoznatog mjesečara šetača gradskim krovovima. Rastvorile se vlažne usne uzalud. To tišina, nepokret i duh postaju vakuum i uzalud čekaju pakiranje, ukrasnu vrpцу, datum začeha i ishod želje. Valcer, tango, marš i ništa. I nitko. I niotkud. - "Premijera u Dubrovniku u veljači 1994. iako se sve događalo ranije...". Valcer 1994.

Bijeli oblak kroz prste iscuri iz čaše. Johann Strauss jutrom doručkuje pjev ptica. To Ona i one skidaju haljine. To vjetar uzaludno pokušava ukrasti mirise. To ruka traži toplinu vrata... Rosen aud dem Suden... VALCER. - "Premijera u Klubu mladih 'Otok' u Dubrovniku 27. travnja 1994. iako se valcer plakao i ranije...". "Možda vjetar" 1996. Itd. Itd. Bili su Dubrovački ljetni festivali, igrala se Držičeva *Tirena*, Vodopićeva *Tužna Jele* ... nove predstave Kazališta Marina Držića. Predstave, predstave...)

ZAPIS DOVOLJNO KRATAK ZA ZAVRŠETAK, TRAVANJ 1992.

Procavčeli mjenduli! Zamirisalo more na sol i jod. Mogli su se pomalo svoditi računi. Ostavljajući dovoljno praznih stranica za nove ispise. Onih vlastitih intima, novih obećavajućih susreta i slika koje ostaju. Očiju zelenih koje sam susreo, hrleći im. Skupljajući se. Sam sam sebe prozivao. I uvijek bio nazočan. Slutio se mir. Nade nikada nije nedostajalo. I... Događalo se kazalište. U Dubrovniku, jednom davno. U vremenu od Anđela. O tome ću, zarekao sam se, jednom pokušati nešto napisati.